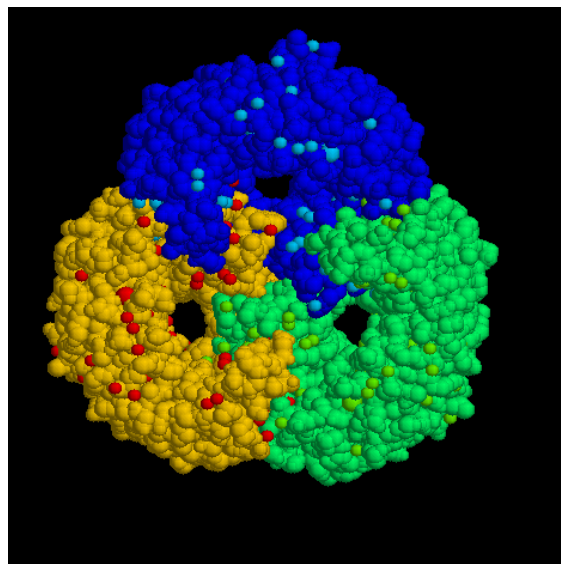

Bioorganická chemie 2

Marek Procházka, FÚ UK

s použitím materiálů z:

D.L.Nelson, M.M.Cox: Lehninger Principles of Biochemistry, W. H. Freeman & Co.

Bioorganická chemie

Plán přednášky:

- I. Uhlovodíky
- II. Deriváty uhlovodíků

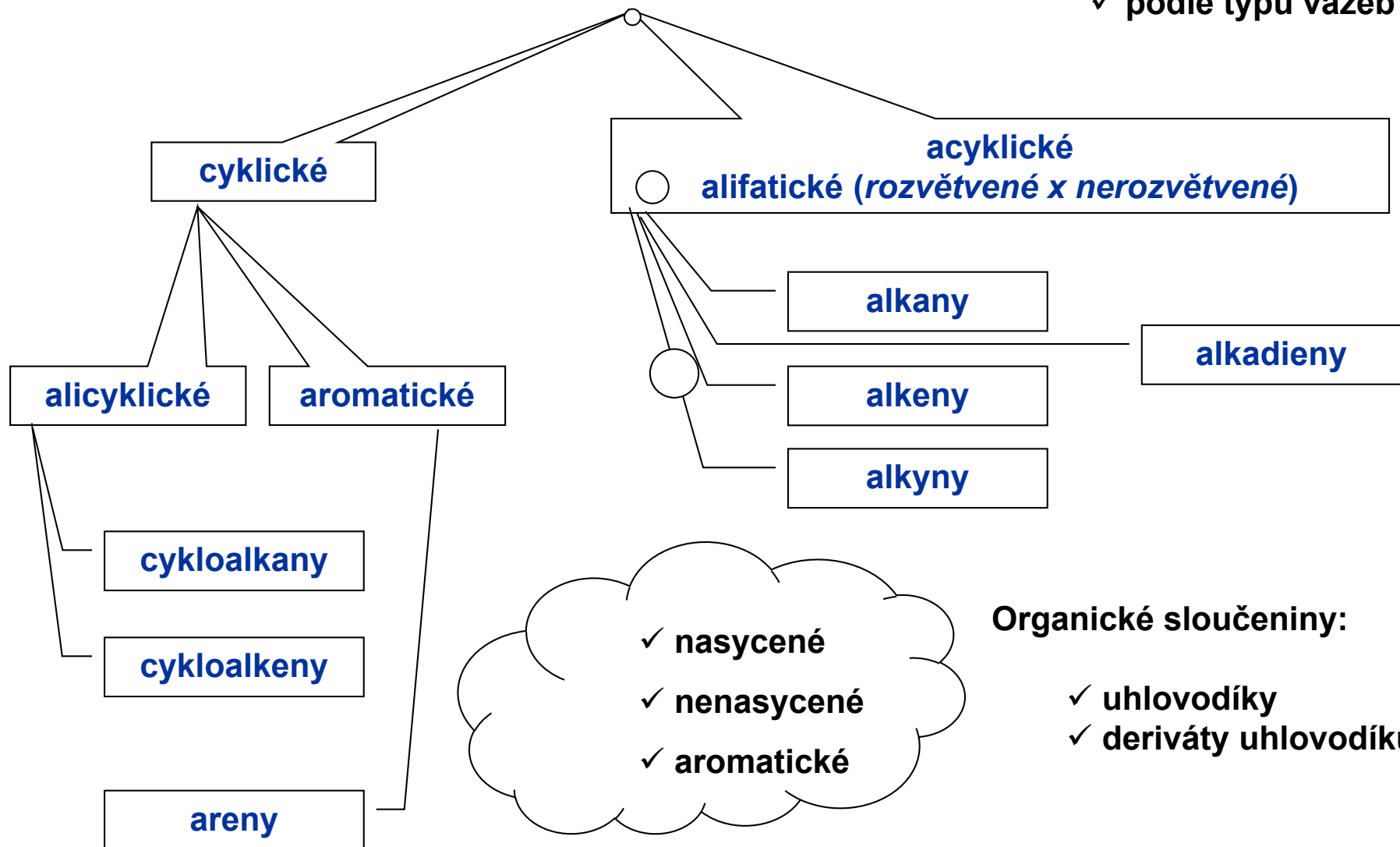
s použitím materiálů z:

D.L.Nelson, M.M.Cox: Lehninger Principles of Biochemistry, W. H. Freeman & Co.

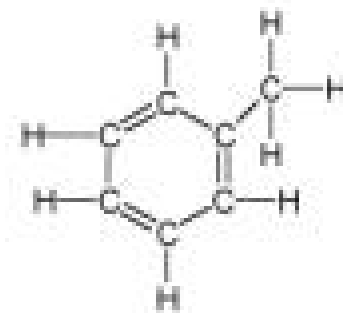
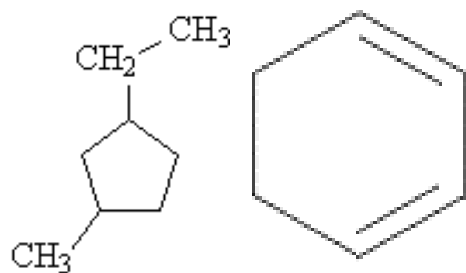
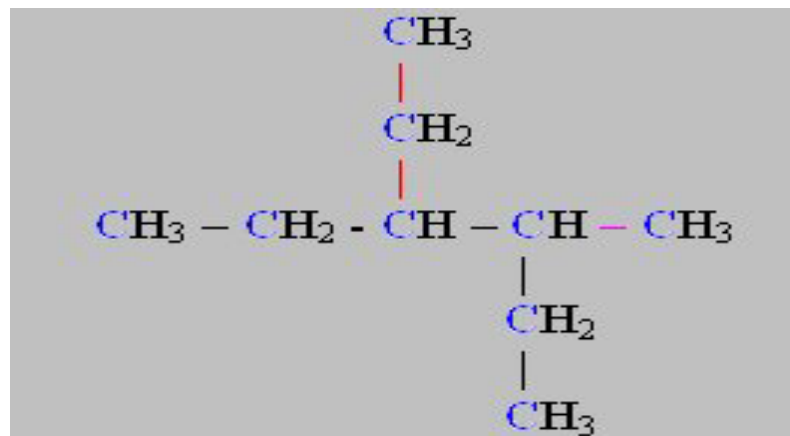
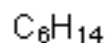
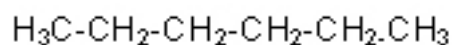
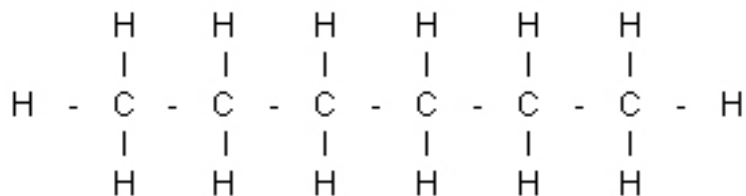
Uhlovodíky

Rozdělení:

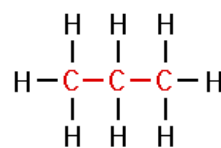
- ✓ dle druhu řetězce
- ✓ podle typu vazeb

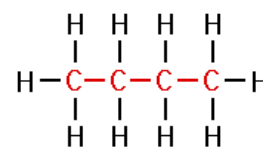
Uhlovodíky – rozdělení

straight

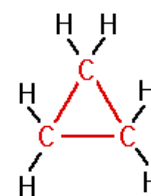

Propane

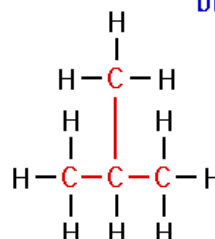
Butane

closed

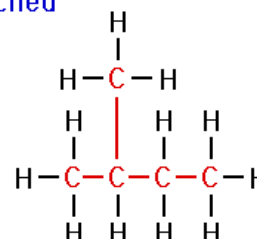

Cyclopropane

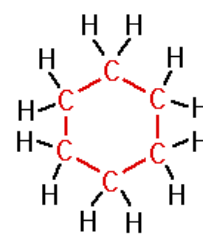
branched

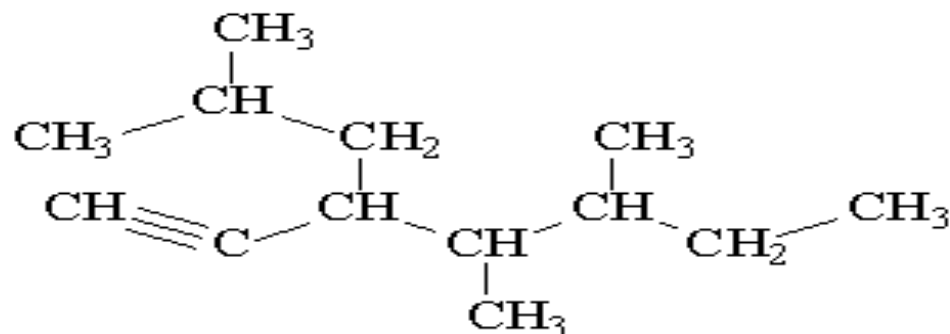
Isobutane

Isopentane

Cyclohexane

Alkany (C_nH_{2n+2} / -an / -yl)

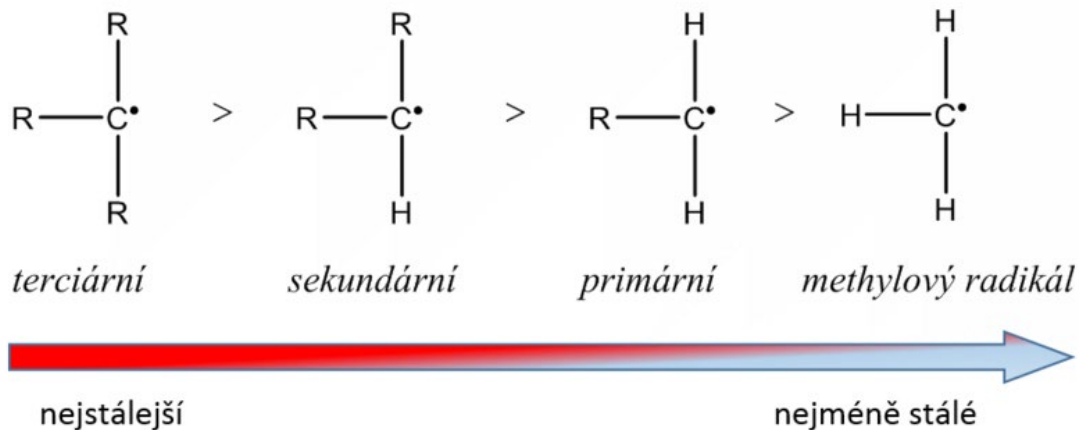
Alkany

➤ parafiny

➤ názvosloví – homologická řada

➤ názvosloví (iso-, neo-, prim., sek., terc., kvart.)

[butyl, sek.butyl x isobutyl, terc.butyl]

1 – methan

2 – ethan

3 – propan

4 – butan

5 – pentan

6 – hexan

7 – heptan

8 – oktan

9 – nonan

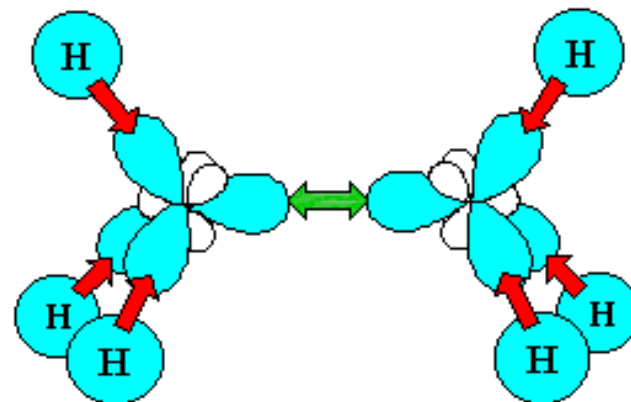
10 – dekan

Zbytky

- methyl
- ethyl ....
- propyl
- isopropyl

Alkany

- vazby – hybridizace sp^3
- izomerie
- konformace

A

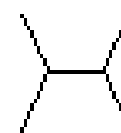
B

C

D

E

Izomery hexanu:

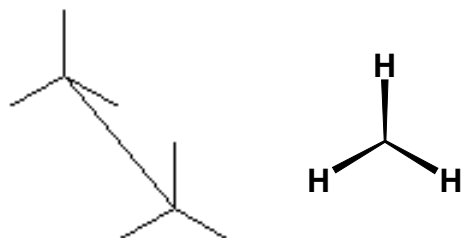
B 2-methylpentan

C 3-methylpentan

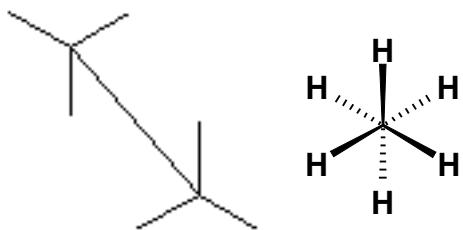
D 2,2-dimethylbutan

E 2,3-dimethylbutan

Alkany

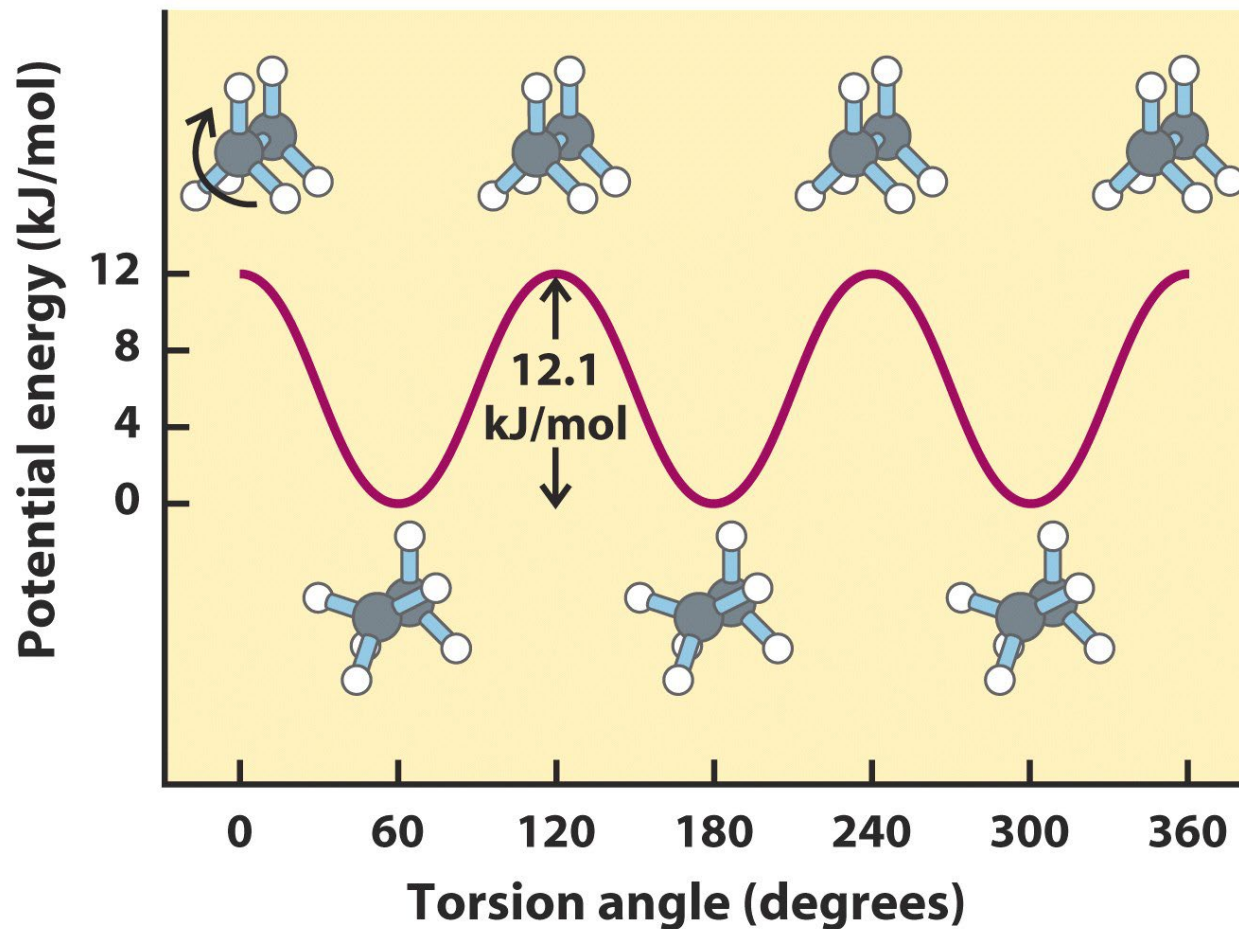

Zákrytová
Syn-periplanární

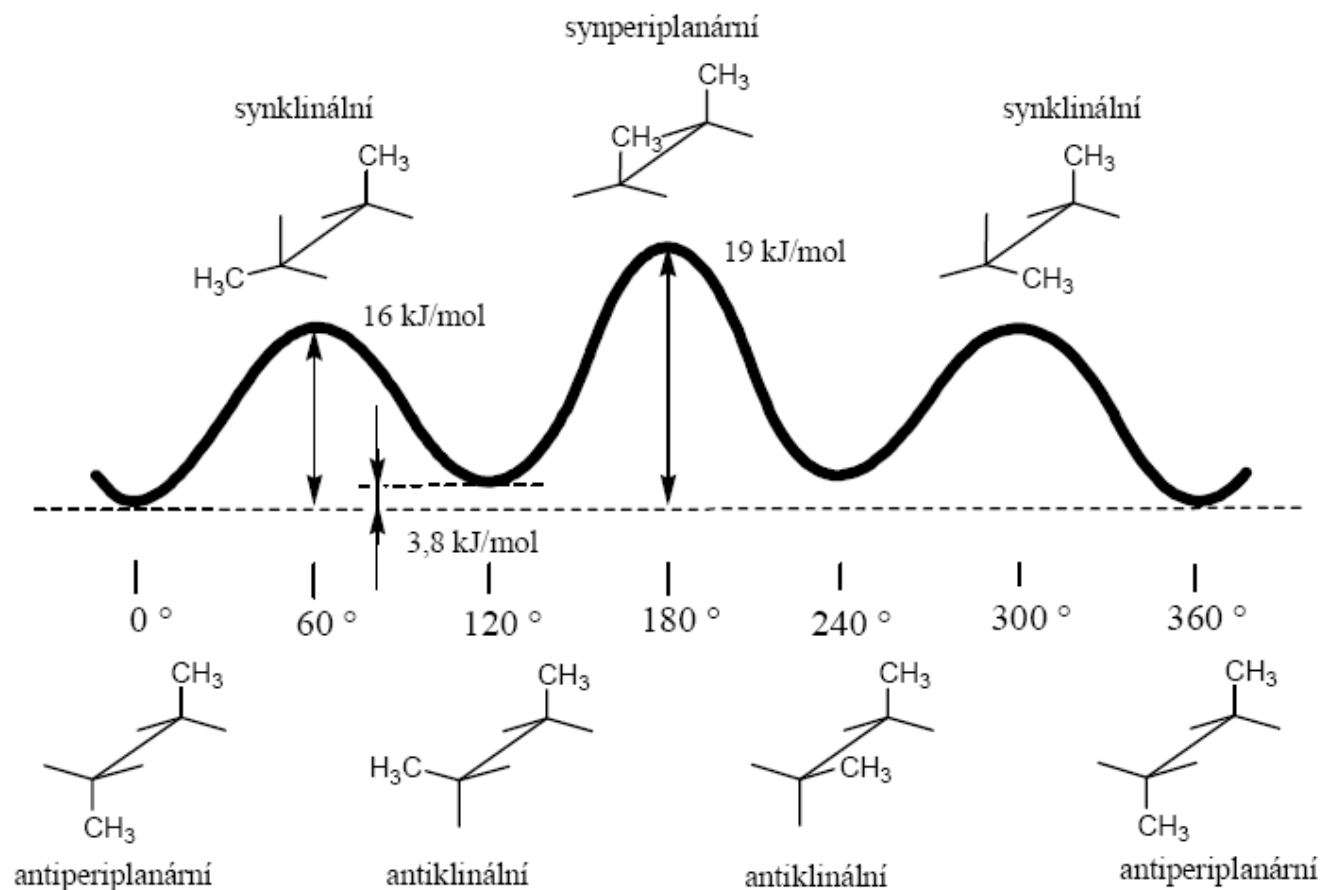
Nezákrytová
Anti-periplanární

Konformace ethanu

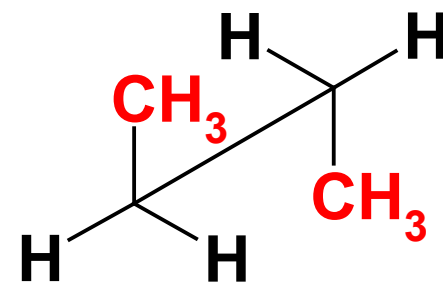

Alkany

Konformace butanu

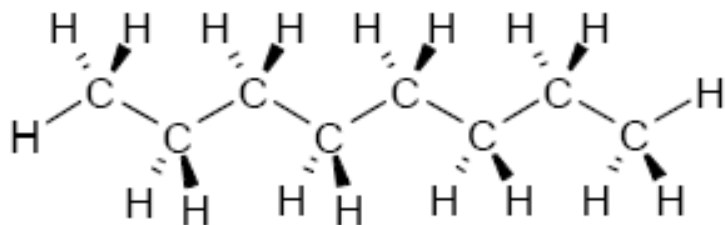
Nejstálější
konformace
butanu

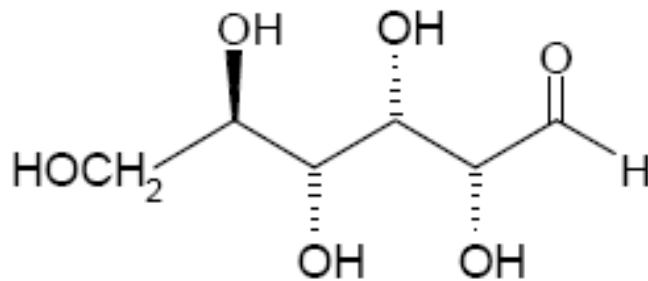

Alkany

Nejstálější konformace dlouhých řetězců

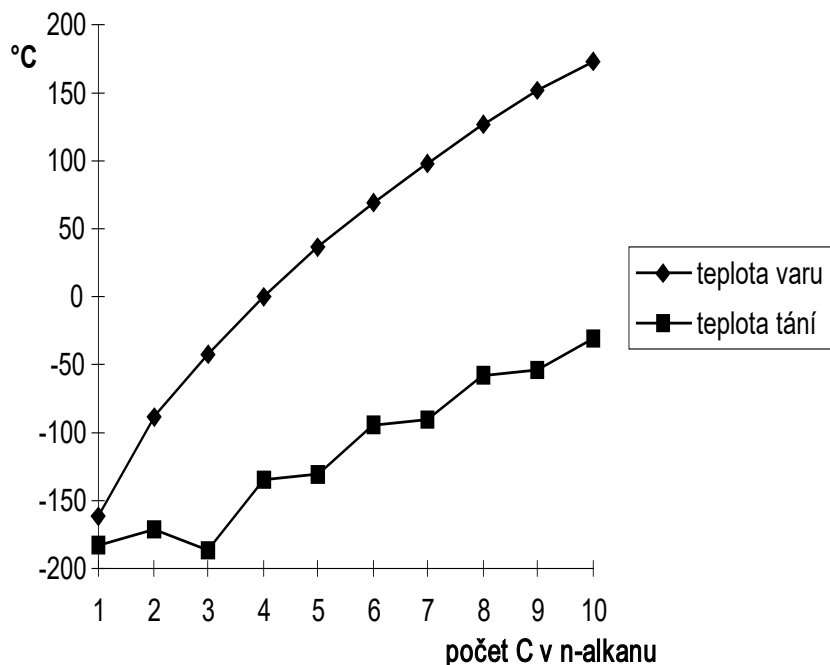
oktan, všechny vazby C-C jsou v *anti*-periplanárním uspořádání

D - glukosa

Alkany

- bod varu $T_B = a + bn$ (butan $T_B = 0^\circ\text{C}$, heptan $T_B = 100^\circ\text{C}$), na CH_2 $33,3^\circ\text{C}$, na $=\text{CH}$ odečíst 10°C
- bod tání T_M ($n \uparrow$ symetrie $\uparrow \Rightarrow T_M \uparrow$ rozvětvené nižší)
- homolog. řada – plyn (C_4), kapalina (C_{15}), více - pevná látka **BEZBARVÉ**
- rozpustnost – nepolární charakter, plavou na vodě

Methan

- ✓ 60-99% zemní plyn, 25-30% svítiplyn
- ✓ důležitá surovina pro přípravu chem. sloučenin

Ethan, propan, butan, isobutan (zemní plyn)

- ✓ ropa, zemní plyn

Pentany a hexany

- ✓ petrolether – laboratorní rozpouštědlo

Benzin

- ✓ směs uhlovodíků – C_6 až C_9

Alkany

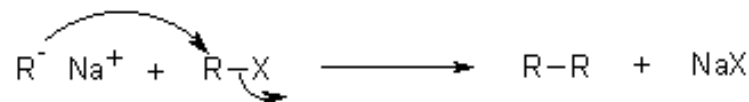
Příprava:

➤ katalytická hydrogenace alkenů (A_R)

➤ redukce kyslíkatých látek (S_N)

➤ Grignardova reakce $R-MgX + R'-X \longrightarrow R-R' + MgX_2$

➤ Wurtzova reakce

Chemické reakce (typicky radikálově, O_2 , Cl_2)

➤ chlorace, sulfochlorace (S_R)

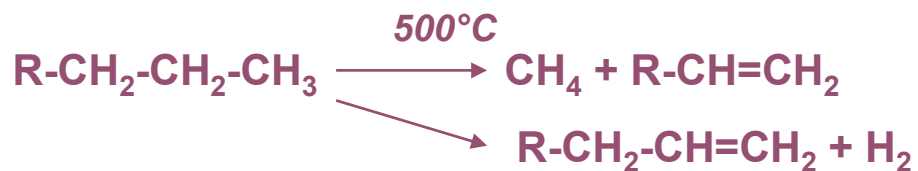
➤ oxidace

➤ katalytická oxidace

➤ krakování (E_R , výroba benzinu)

Cykloalkany (C_nH_{2n})

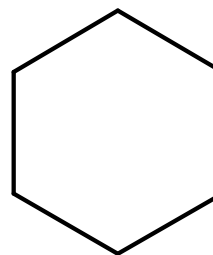
➤ cyklopropan (rovinný)

- plyn částečně rozpustný ve vodě
- výbušný
- narkotické účinky

➤ cyklohexan

- zdroj: ropa, hydrogenace benzenu
- hořlavá kapalina $T_B=181^\circ\text{C}$

- rozpouštědlo, surovina pro výrobu cyklohexanolu, cyklohexanonu a cyklohexylaminu

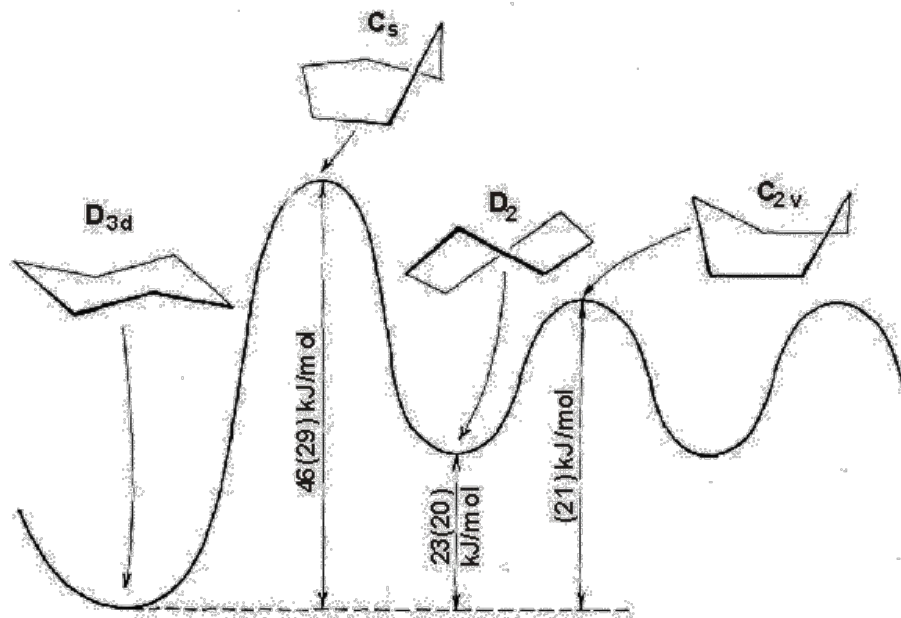
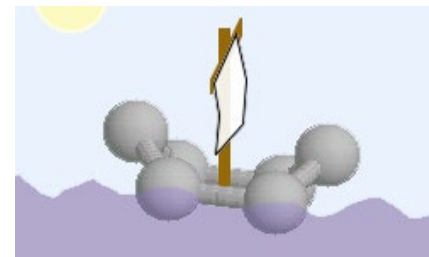
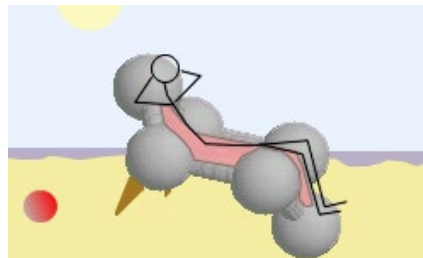
Cykloalkany

CYKLOHEXAN

konformace –

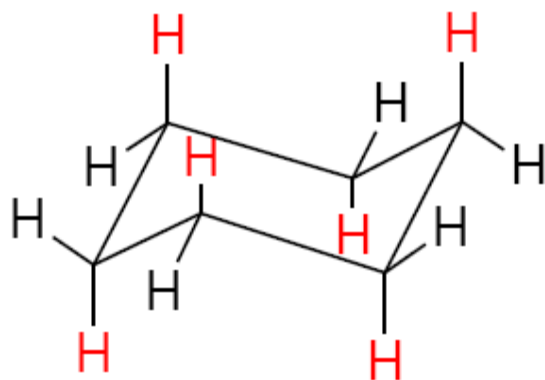
Židličková

Vaničková

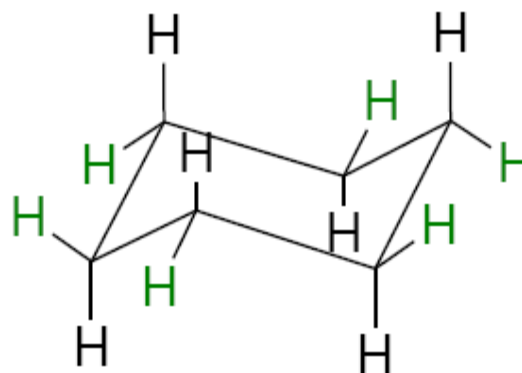

Cykloalkany

- Axiální vazby jsou kolmé k rovinám tvořeným uhlíky

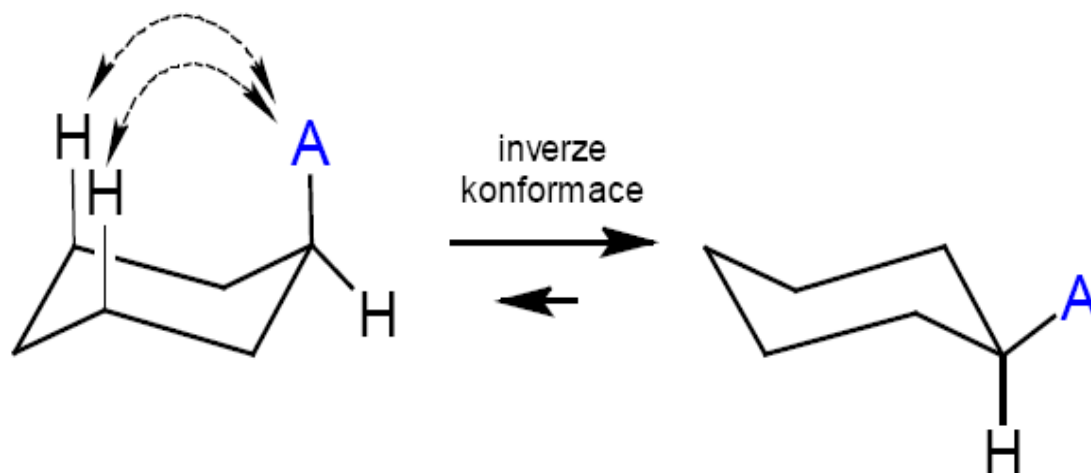
- Ekvatoriální vazby jsou ca 20% nad/pod rovinou tvořenou uhlíky

Cykloalkany

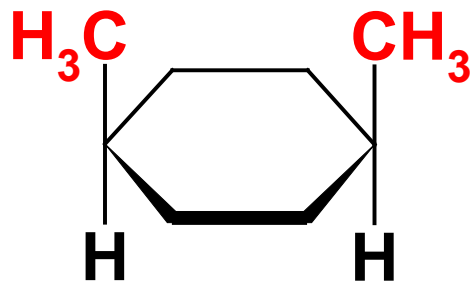
konformace – židličková, 1 substituent (methyl), vždy v ekvatoriální poloze

Ve většině případů je **nejstabilnější konformace** ta, ve které se substituent vyskytuje v **ekvatoriální** poloze (protože nevytváří 1,3-diaxiální interakce s vodíky).

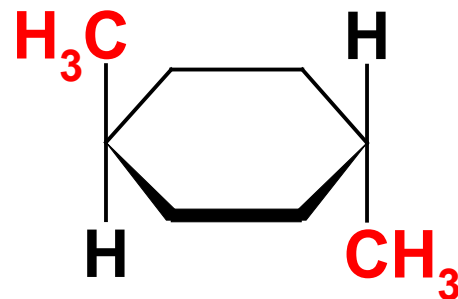

Cykloalkany

cis-trans izomerie na kruhu

***cis*-1,4-dimethylcyklohexan**

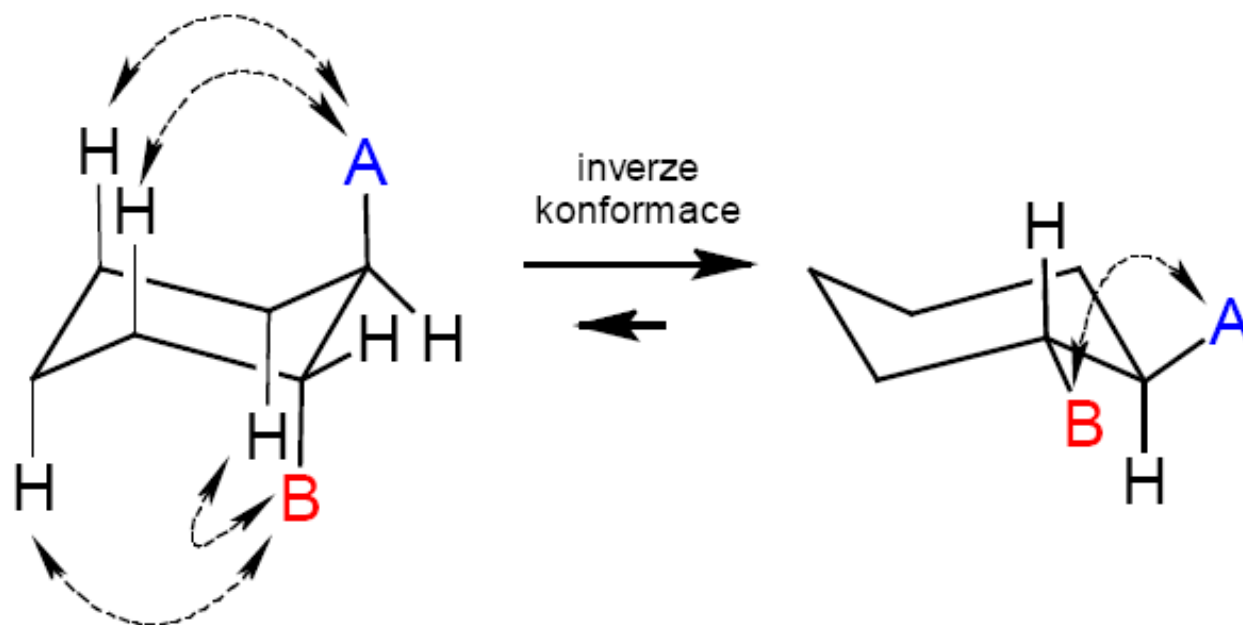
***trans*-1,4-dimethylcyklohexan**

Cykloalkany

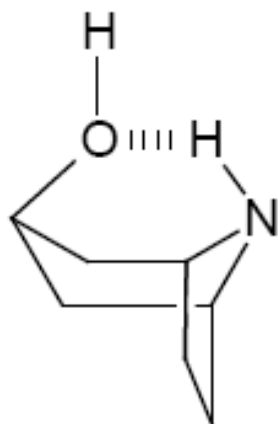
**Nejstálější konformace – židličková, izomerie trans
2 substituenty vždy v ekvatoriální poloze**

dva rozdílné substituenty v poloze 1,2-*trans*

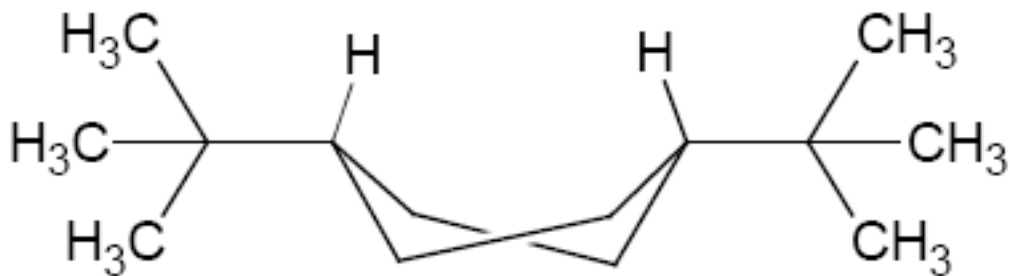

Cykloalkany

Nejstálější konformace – nežidličkové

pseudonortropin

cis-1,4-ditert-butylcyklohexan

Alkeny (C_nH_{2n} / -en / -enyl, yliden)

Alkeny

➤ olefiny

➤ názvosloví – homologická řada

➤ názvosloví

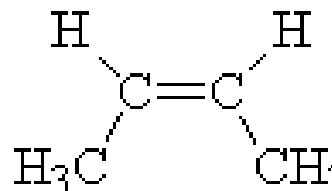
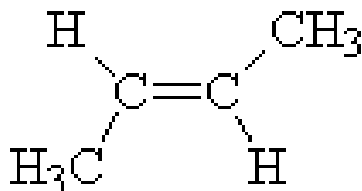
- ✓ vinyl (ethenyl) $CH_2=CH-$
- ✓ allyl (2-propenyl) $CH_2=CH-CH_2-$
- ✓ ethenyliden $CH_2=C=$
- ✓ ethyliden $CH_3-CH=$
- ✓ ethylen $-CH_2-CH_2-$ vinylen $-CH=CH-$

➤ vazby – hybridizace sp^2

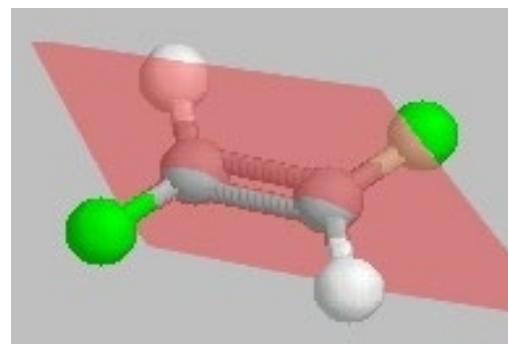
➤ dvojná vazba = 1x σ -vazba + 1x π -vazba

➤ izomerie

trans-buten

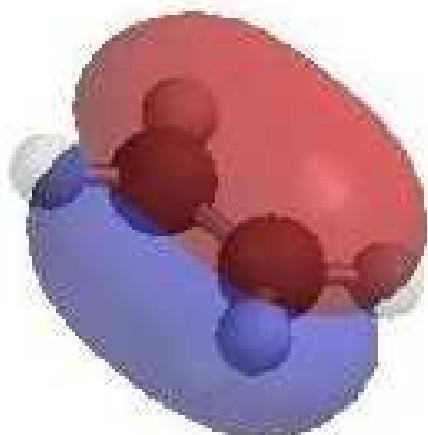

cis-buten

Alkeny

- bod varu $T_B < T_B(\text{alkanů})$ (na = odečíst asi 10°C)
- z hlediska fyzikálních vlastností velmi podobné alkanům
- homolog. řada – plyn, kapalina, pevná látka
- rozpustnost podobná jako u alkanů

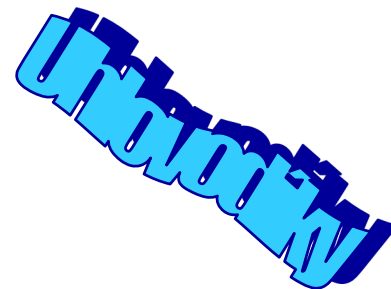
Ethen (ethylen)

- ✓ bezbarvý plyn
- ✓ vznik – krakování (pyrolýza) ropy
- ✓ levná chemická surovina k výrobě plastů, ethanolu, atd.
- ✓ polyethylen

Propen (propylen)

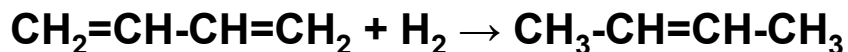
- ✓ podobně jako ethylen
- ✓ polypropylen

Polyeny

dvojné vazby:

- kumulované (1,2-...) $\text{C}=\text{C}=\text{C}-\text{C}-\text{C}$, $T_B=45^\circ\text{C}$
- konjugované (1,3-...) $\text{C}=\text{C}-\text{C}=\text{C}-\text{C}$, $T_B=43^\circ\text{C}$
- izolované (1,4-...) $\text{C}=\text{C}-\text{C}-\text{C}=\text{C}$, $T_B=26^\circ\text{C}$
- 1-4 adice (delokalizace π elektronů – rezonanční struktury)

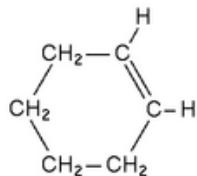
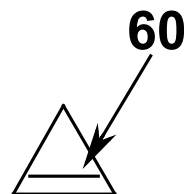

- delokalizací obecně rozumíme souvislé rozložení pohyblivých elektronů π (nikoli elektronů σ) a nevazebných elektronových párů. Tyto elektrony se mohou po řetězci volně pohybovat. Vysoká stabilita.
- rezonanční struktury: popis struktury dvěma nebo více vzorci, ale žádný nevystihuje skutečnou strukturu.
- důležité sloučeniny:
  - ✓ 1,3-butadien (→ polymeruje se na syntetický kaučuk)
  - ✓ 2-methyl-1,3-butadien (isopren → polyisopren – přírodní kaučuk)
  - ✓ terpenoidy – vitamin A

Cykloalkeny (C_nH_{2n-2})

➤ cyklopropen

- nestálý plyn („=“ & „cyklus“)
- výbušný za pokojové teploty
- narkotické účinky

➤ cyklohexen

- nejběžnější cykloalken

Alkyny *alias* alkiny (C_nH_{2n-2} / -yn / -ynyl)

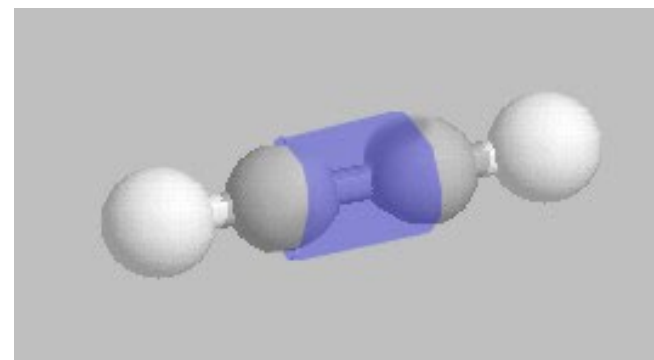
➤ acetyleny

➤ názvosloví – homologická řada

➤ názvosloví

✓ acetylen (ethyn)

✓ ethynyl

➤ vazby – hybridizace sp

➤ trojná vazba = 1x σ -vazba + 2x π -vazba

➤ izomerie ne

Alkyny

- bod varu: $T_B(-yn) \geq T_B(-an) > T_B(-en)$
- kyselost: $CH \equiv CH > CH_2=CH_2 > CH_3-CH_3$
- homolog. řada – plyn, kapalina, pevná látka
- rozpustnost větší jako u alkanů a alkenů
- důkaz přítomnosti nenasycené vazby:
  - ✓ reakce s HBr (odbarvování červenohnědého roztoku během reakce)
  - ✓ $KMnO_4$ (odbarvování hnědofialového roztoku – redukce na bezbarvé Mn^{2+} , vznik R-OH, R-CHO, R-COOH ...)
- Ethyn (acetylen)
  - ✓ bezbarvý plyn, explozivní směs se vzduchem či stlačením za norm.teploty
  - ✓ tvoří výbušné acetylidy- Acetylid měďný v roznětkách
  - ✓ výroba – tavení koksu – karbid (acetylid vápenatý) – rozklad vodou
  - ✓ výroba – pyrolýza methanu
  - ✓ surovina pro výrobu: chlorovaných uhlovodíků, vinylchloridu, vinylacetátu, 1,3-butadienu, kyseliny akrylové a jejích derivátů

Alkyny

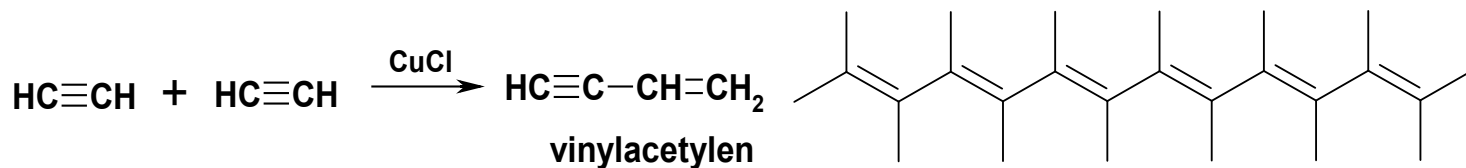
Příprava (eliminace):

- z karbidu vápníku $\text{CaC}_2 + 2\text{H}_2\text{O}$
- z acetylidů kovů $\text{NaCCH} + \text{RBr}$
- dehalogenace $\text{RCHBr-CHBrR} + 2\text{KOH}$

Chemické reakce (A_R , A_E , A_N – obnažení C-jádra díky přítomnosti „≡“):

- hydrohalogenace (A_E)
- hydrogenace (Pt , A_R)
- hydratace (A_N)

➤ polymerace:

+ $\text{HC}\equiv\text{CH} \rightarrow$ benzen

Elektricky vodivé polymery

+ $\text{HCl} \rightarrow$ chloropren $\text{CH}_2=\text{CH}-\text{CCl}=\text{CH}_2 \rightarrow$ chloroprenový kaučuk

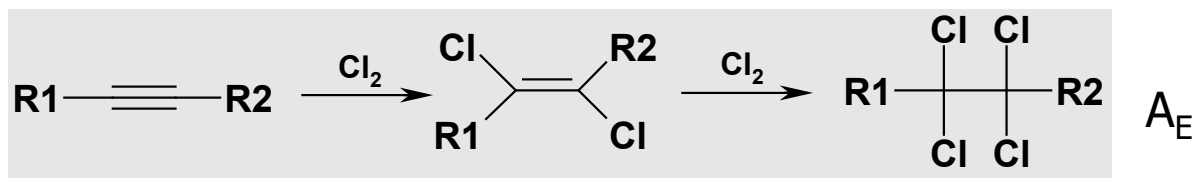
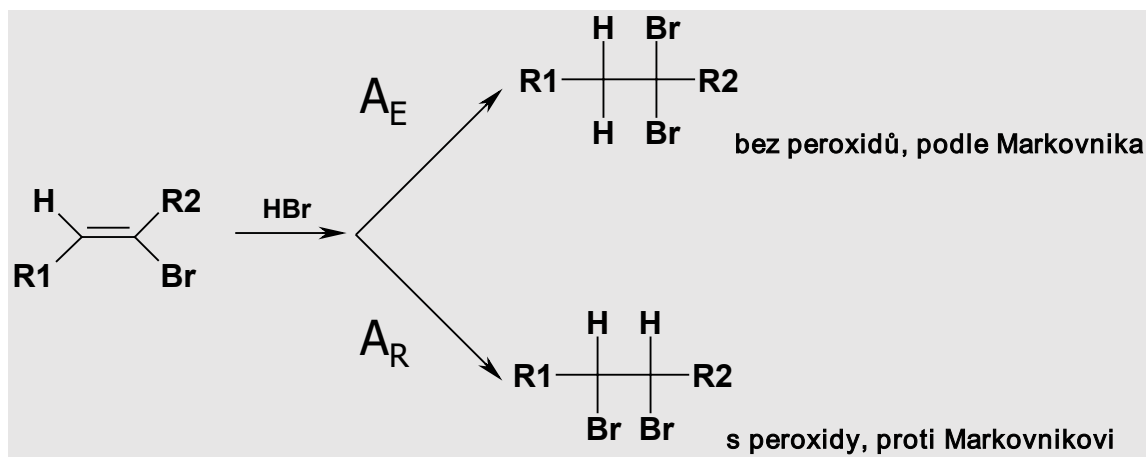
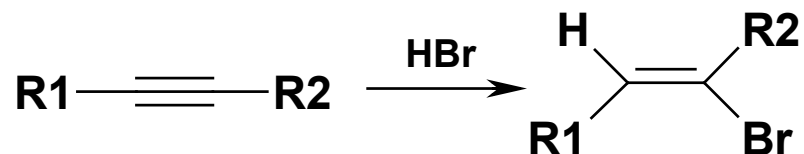
$\text{HC}\equiv\text{CH} + \text{HCl} \rightarrow$ vinylchlorid $\text{CH}_2=\text{CH}-\text{Cl} \rightarrow -[\text{CH}_2-\text{CH}-\text{Cl}]-$ (PVC)

- kyselost (+vznik acetylidů) reakcí se silnými zásadami (NaOH)

$\text{HC}\equiv\text{CH} \rightarrow \text{HC}\equiv\text{CNa}$ (nerozpustné, třaskavé)

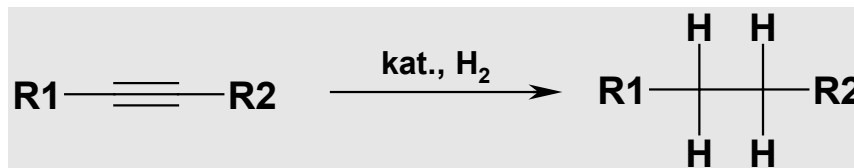
Hydrohalogenace (A_E)

H^+

Hydrogenace (A_R)

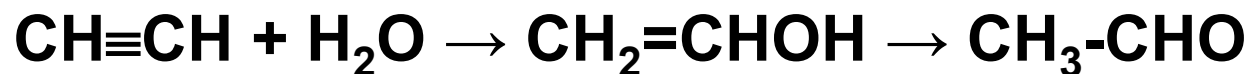
$H^\cdot$

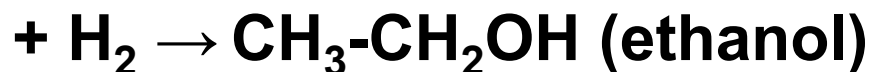
**použitím vhodného katalyzátoru lze reakci zastavit ve fázi alkenů
lze tak připravit cis-alkeny (cis-adice)**

Hydratace (A_N)

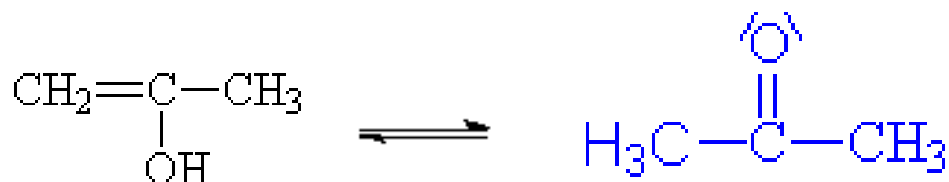
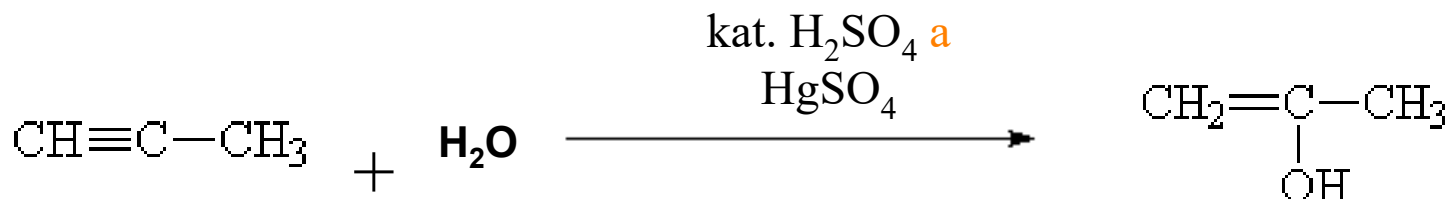
přesmyk

(průmyslová výroba)

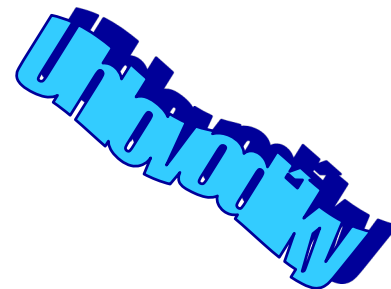

u nesymetrických platí Markovnikovo pravidlo

stálejší keto sloučenina (aceton)

Názvosloví

<https://och.vscht.cz/>

<http://organika.gfxs.cz>

1. Určí se hlavní řetězec, u nasycených uhlovodíků je nejdelší a u nenasycených obsahuje maximum násobných vazeb
2. Očíslují se uhlíkové atomy tak, aby 1/násobné vazby a 2/rozvětvení měly co nejmenší čísla
3. Určí se názvy uhlovodíkových zbytků, přiřadí násobící předpony a seřadí se podle abecedy před název hlavního řetězce
4. Mezi číslo a slovo se dává pomlčka, mezi čísla čárka, poslední zbytek se neodděluje pomlčkou

Číslování řetězců

násobné vazby mají co nejmenší číslo
poloha násobné vazby před koncovkou

$\text{CH}_3\text{-CH}_2\text{-CH}_2\text{-CH}_2\text{-CH}_3$ pentan

$\text{CH}_2\text{=CH-CH}_2\text{-CH}_2\text{-CH}_3$ pent-1-en

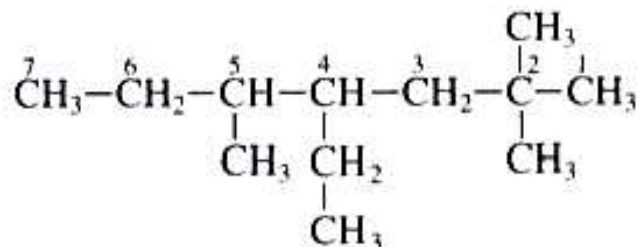
$\text{CH}_3\text{-CH=CH-CH}_2\text{-CH}_3$ pent-2-en

$\text{CH}_3\text{-CH}_2\text{-C}\equiv\text{C-CH}_3$ pent-2-yn

dvojná menší číslo než trojná

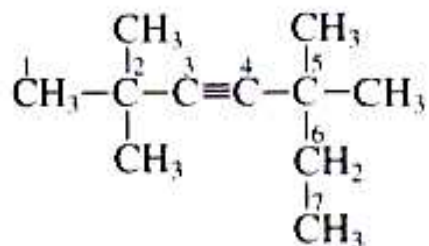
$\text{CH}\equiv\text{C-CH}_2\text{-CH=CH}_2$ pent-1-en-4-yn

a)

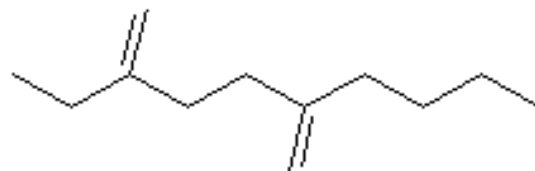

1. V hlavním řetězci je 7 atomů uhlíku a pouze jednoduché vazby → heptan.
2. $-\text{CH}_3$, methyl (celkem tři, dva na druhém a jeden na pátém atomu uhlíku).
 $-\text{CH}_2-\text{CH}_3$, ethyl (jeden na čtvrtém atomu uhlíku).
3. **4-ethyl-2,2,5-trimethylheptan**

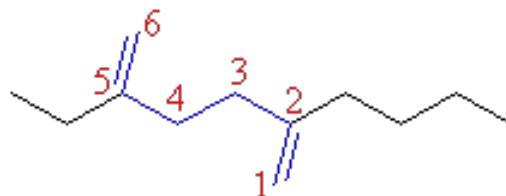
b)

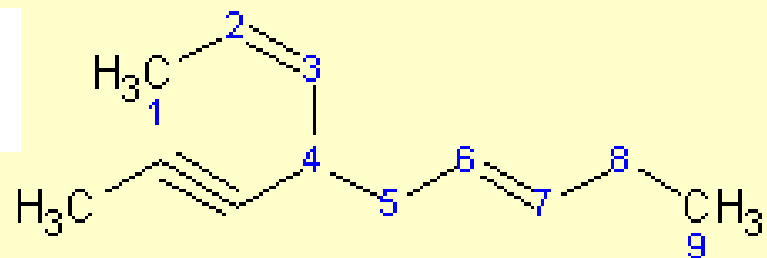
1. V hlavním řetězci je 7 atomů uhlíku a jedna trojná vazba vycházející z třetího atomu uhlíku, ostatní vazby jsou jednoduché → hepta-3-yn.
2. $-\text{CH}_3$, methyl (celkem čtyři, dva na druhém a dva na pátém atomu uhlíku).
3. **2,2,5,5-tetramethylhept-3-yn**

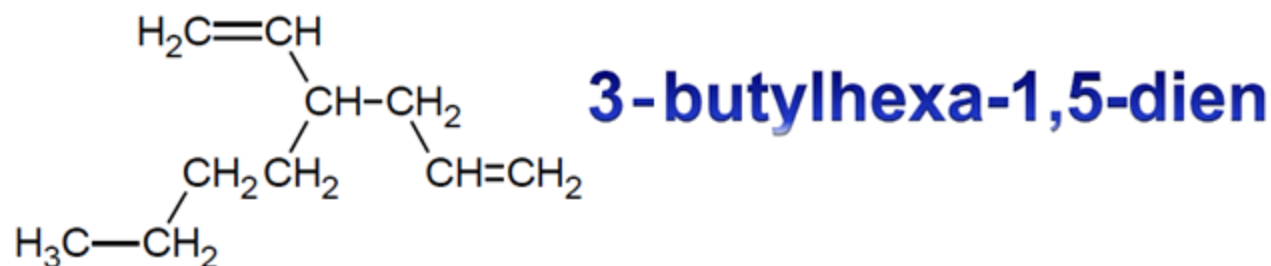
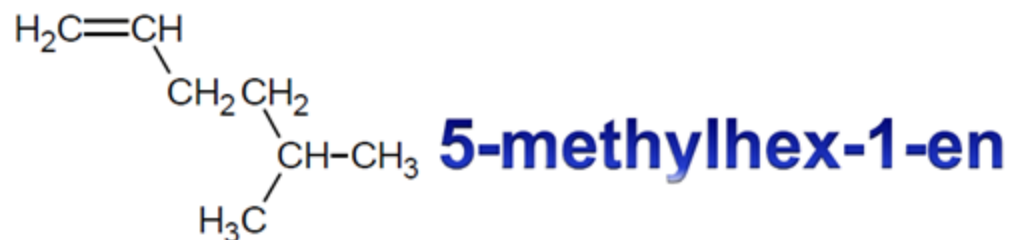
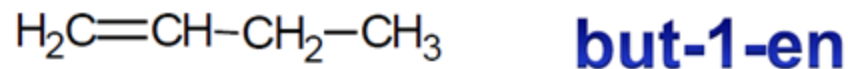
2-butyl-5-ethylhexa-1,5-dien

V případě, že se dvojná nebo trojná vazba vyskytuje v postranním řetězci, uvádíme samozřejmě tuto skutečnost do názvu substituentu, který vhodným způsobem uzavřeme do závorky. Jedničku má uhlík spojený s hlavním řetězcem, název substituentu ukončíme příponou –yl).

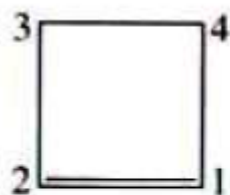
4-(prop-2-ynyl)nona-2,6-dien

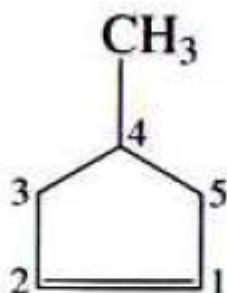

hlavní řetězec je řetězec cyklu
předpona cyklo-
násobné vazby co nejnižší čísla
rozvětvení co nejnižší čísla

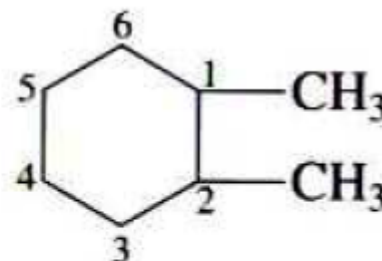
Příklady:

cyklobuten

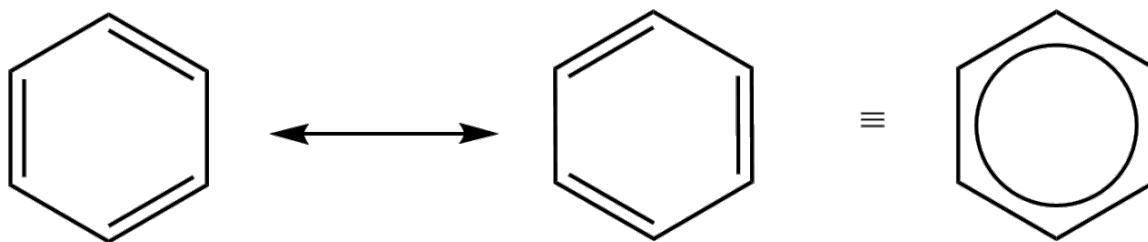
4-methylcyklopenten

1,2- dimethylcyklohexan

Areny (aryly)

- cyklické sloučeniny s konjugovaným systémem dvojných vazeb
- benzenoidy (benzen x 1,3,5-cyklohexatrien)
- aromatický charakter (Hückelova podmínka)
  - ✓ planární kruh (všechny atomy sp^2),
  - ✓ $4n+2$ π -elektronů ($n=0, 1, 2, 3 \dots$)
  - ✓ konjugovaný systém π -elektronů

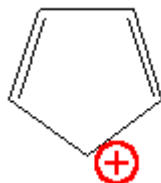

*rezonanční struktury
benzenu*

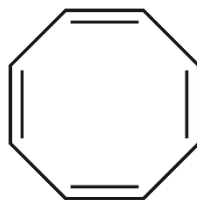
skutečný stav

BENZEN
6 π elektronů,
je planární
je aromatický

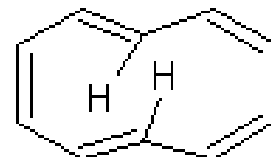
Areny

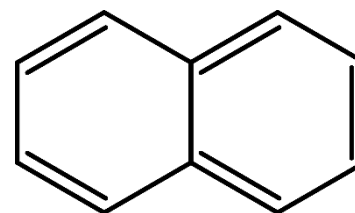
4 π elektrony
není aromatický

8 π elektronů
není aromatický

10 π elektronů,
není planární
není aromatický

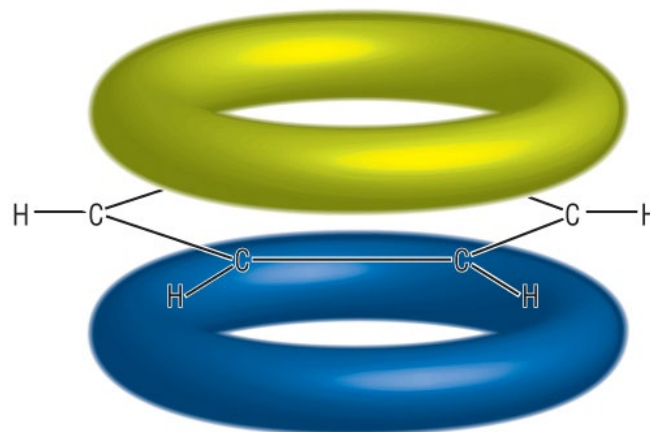
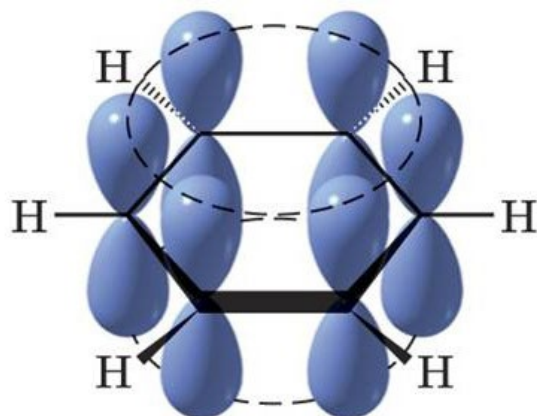

10 π elektronů,
je planární
je aromatický

Benzen

- ✓ Izoloval Faraday (1825)
- ✓ popsal (Loschmidt 1861, Kekulé 1865)
- ✓ všechny vazby C–C a C–H (12 σ –vazeb) leží v rovině a svírají úhel 120° . Jeden elektron je umístěn v nehybridizovaném 2p orbitalu kolmém na rovinu kruhu. Překryvem těchto 6 nehybridizovaných orbitalů p vzniká π –vazba, která je rovnoměrně sdílena s oběma sousedními rovnocennými 2p orbitaly: π –elektrony jsou delokalizovány nad a pod rovinou kruhu (σ –vazeb) po celé molekule.
- ✓ Delokalizační energie benzenu je 151 kJ/mol.

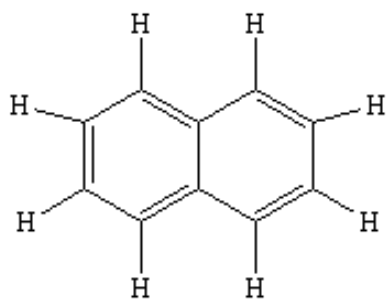
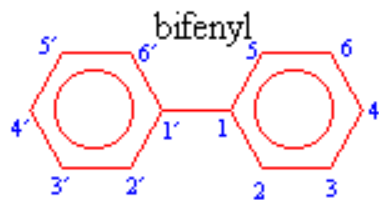
Areny

➤ názvosloví – triviální:

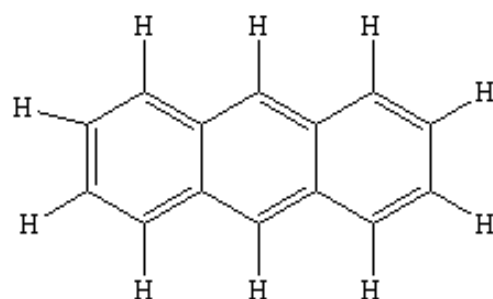
✓ benzen

✓ naftalen

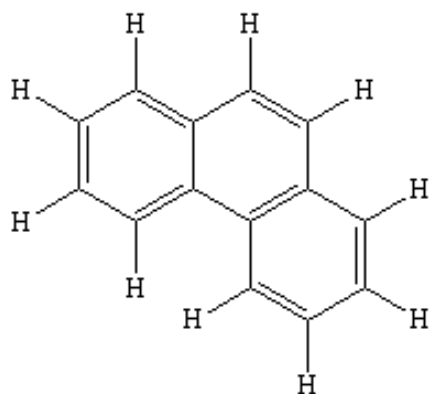
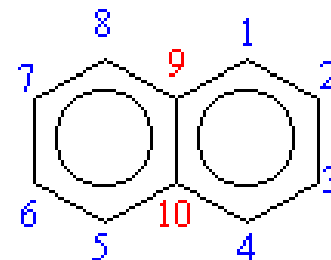
✓ fenanthren & anthracen

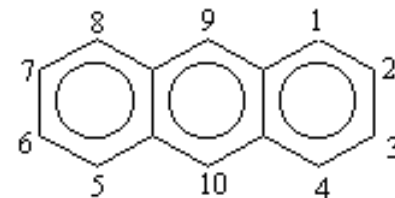
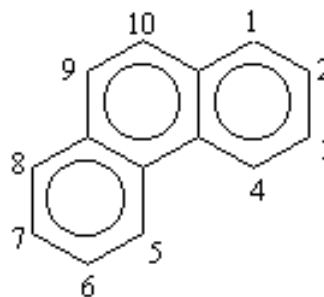
Napthalene ($C_{10}H_8$)

Anthracene ($C_{14}H_{10}$)

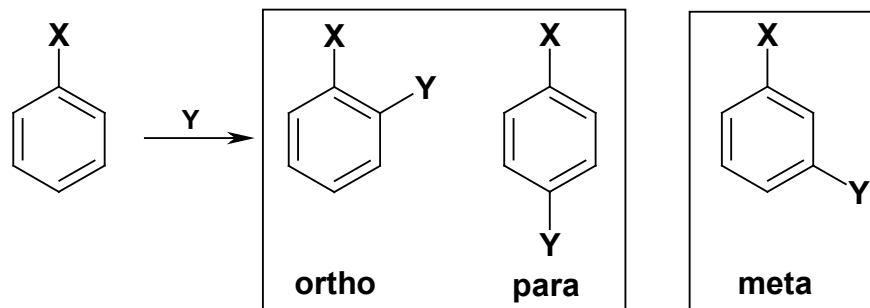
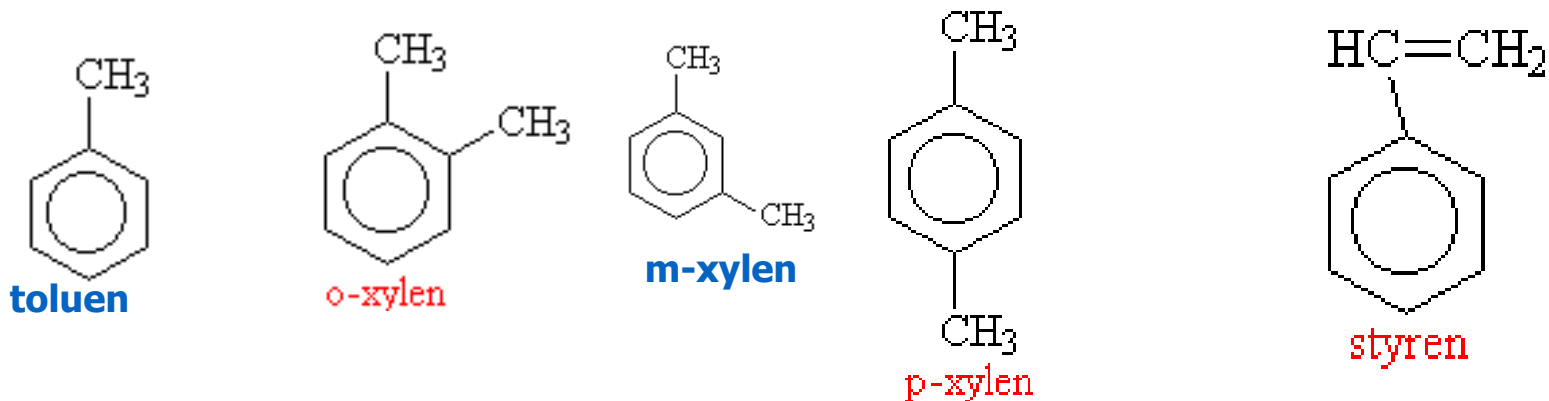
Phenanthrene ($C_{14}H_{10}$)

Areny

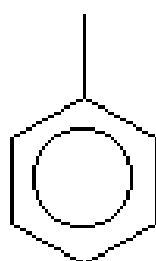
➤ názvosloví – triviální:

- ✓ **toluen**
- ✓ **o-, m-, p-xylen**
- ✓ **styren (vinylbenzen)**
- ✓ **naftalen**

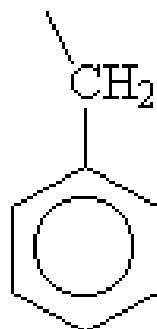

Areny

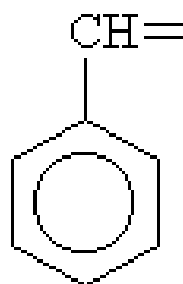
➤ názvosloví – triviální

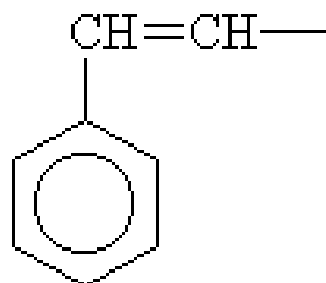
fenyl

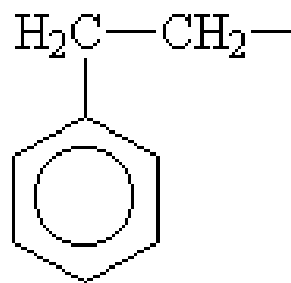
benzyl

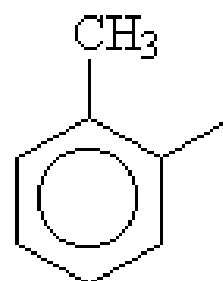
benzyliden

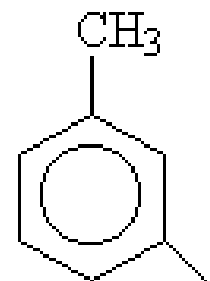
styryl

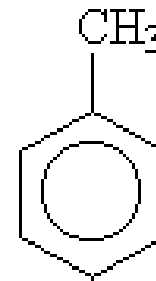
fenethyl
2-fenylethyl

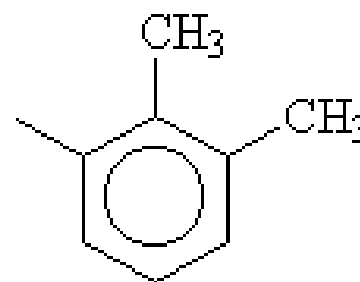
2-tolyl

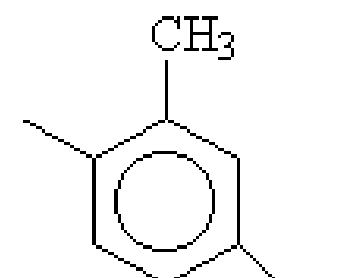
3-tolyl

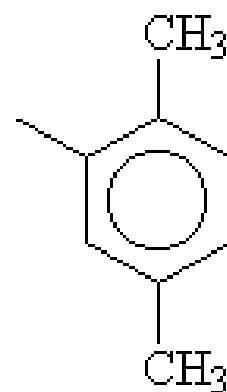
4-tolyl

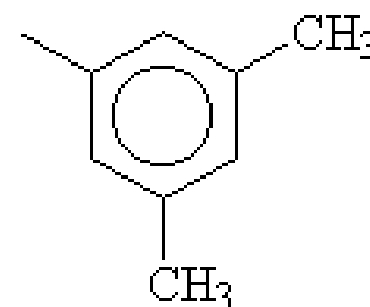
2,3-xyllyl

2,4-xyllyl

2,5-xyllyl

3,5-xyllyl

Areny

- ropa, uhlí
- kapalné, tuhé
- nerozpustné ve vodě, jen v org.rozpouštědlech
- užívají se jako běžná lab. rozpouštědla
- **karcinogenní, mutagenní účinky !**

Benzen

- ✓ jedovatá kapalina ($T_B=80^{\circ}\text{C}$)
- ✓ rozpouštědlo, surovina pro výrobu léčiv, barviv atd.
- ✓ karcinogen
- ✓ získává se karbonizací uhlí či dehydrogenací cyklohexanu

Toluen

- ✓ podobné vlastnosti jako benzen
- ✓ výrazně méně karcinogenní
- ✓ rozpouštědlo, významná surovina pro výrobu kys. benzoové, benzaldehydu a TNT atd.
- ✓ získává se karbonizací uhlí

Xyleny

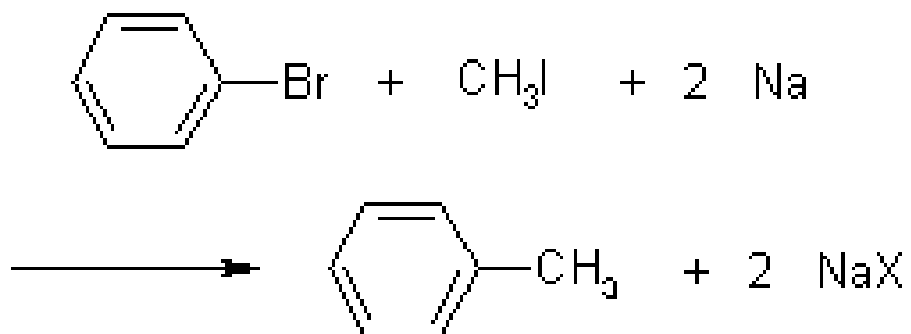
- ✓ výroba plastů

Areny

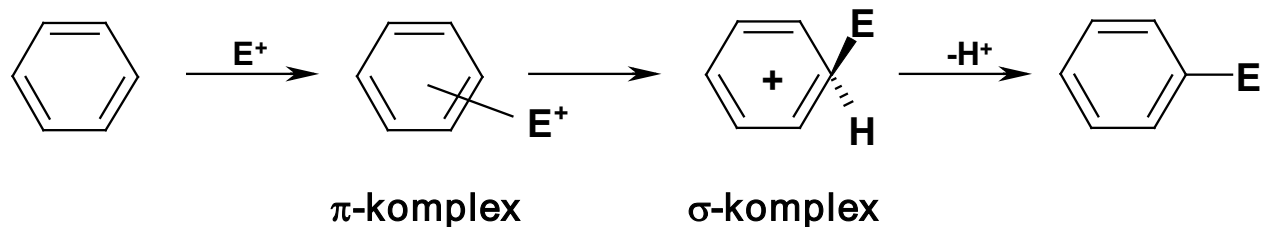
Příprava:

- dehydrogenace cyklohexanu
- Wurtz-Fittig (alkylace)

- Friedel-Crafts (S_E – alkylace, reakce s ClCH₃)

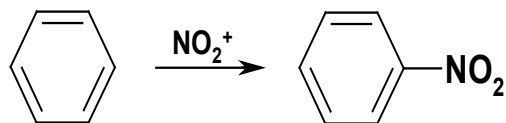
Areny

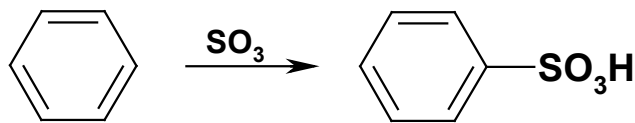
Chemické reakce (S_E):

- nitrace
- sulfonace
- halogenace

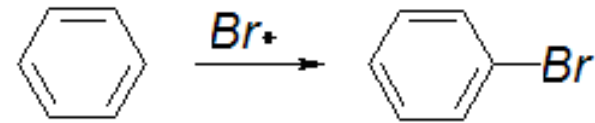
- vznik elektrofilního činidla heterolytickým štěpením
- napojení činidla na aren přes tzv. π -komplex
- vznik σ -komplexu – arom. jádro přestává existovat
- obnovení aromatického jádra
- odštěpený H^+ se napojuje na elektrofilní činidlo

nitrobenzen

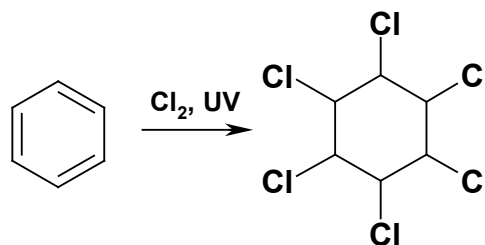
benzensufonová kys.

brombenzen

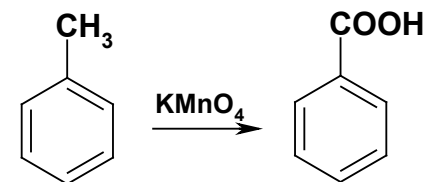
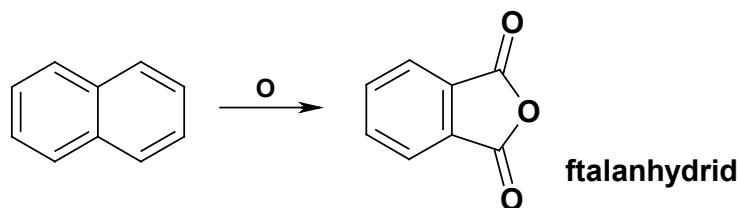
A_R :

- benzen na cyklohexan (H_2 , Pd)

Oxidace (E):

- naftalen na anhydrid kys. ftalove
- toluen na kyselinu benzoovou

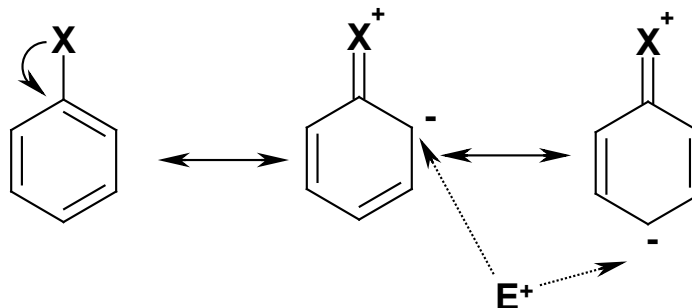

Substituenty I. třídy odpuzují od sebe elektrony do jádra a zvyšují tak elektronovou hustotu jádra jako celku - tím usnadňují další substituci celkově - a zvyšují elektronovou hustotu v poloze ortho a para, kam orientují další substituci (i když ne zpravidla ze 100 %).
Substituenty I. třídy - podmíněno *+I* nebo *+M* efektem.

Síla působení substituentů I. třídy dle velikosti:
 $\text{NR}_2 > \text{NHR} > \text{NH}_2 > \text{OH} > \text{alkyl}$ (z nich nejméně methy) $> \text{halogeny}$ ($\text{fluor} > \text{chlor} > \text{brom} > \text{jod}$) $> \text{NO}$

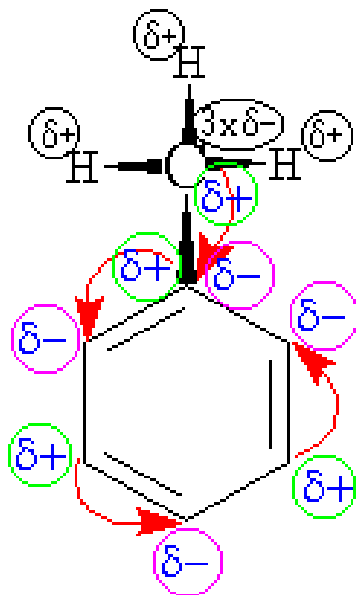
+I efekt - substituent přenáší elektronovou hustotu do jádra za pomoci σ vazby
 Příklady: obecně, alkylbenzen, toluen

+M efekt - substituent obsahuje **volné elektronové páry** a ty se zapojují částečně do konjugace v jádře a tak zvyšují jeho elektronovou hustotu Příklady: N,N-dialkylanilin, N-alkylanilin, anilin, fenol, thiofenol, chlorbenzen, brombenzen

zhuštění elektronů v polohách o- a p-, tyto polohy přitahují elektrofilní činidlo, další substituce probíhá snadněji než u benzenu (více záporných nábojů)

Substituenty I. třídy - toluen

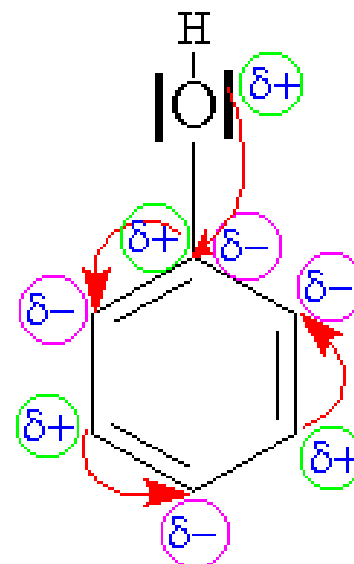

+I efekt

Substituent odpuzuje elektrony od sebe do jádra a ***zvyšuje tak elektronovou hustotu jádra jako celku***

+ I efekt př.: toluen

Substituenty I. třídy - fenol

+M efekt

Substituent odpuzuje volné elektronové páry od sebe do jádra a ***zvyšuje tak elektronovou hustotu jádra jako celku.***

Vzhledem k tomu, že má kyslík větší elektronegativitu než uhlík, působí zde proti + M efektu -I efekt. Je však slabší a pouze zeslabuje účinek + M efektu

Substituenty II. třídy přitahují k sobě elektrony z jádra a snižují tak elektronovou hustotu jádra jako celku - tím znesnadňují další substituci celkově - ale přitom zvyšují elektronovou hustotu v poloze meta, kam orientují další substituci (i když ne zpravidla ze 100 %).

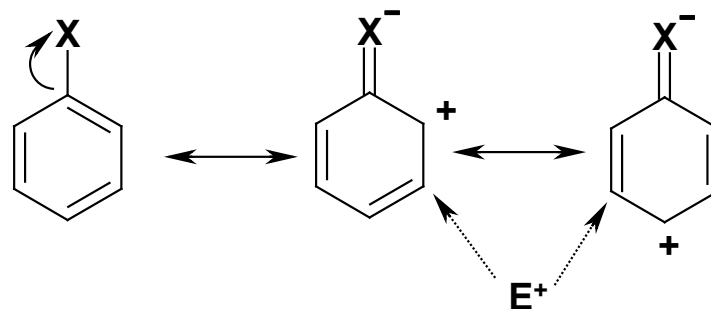
Substituenty II. třídy způsobují buďto *-I* nebo *-M* efekt.

Síla působení substituentů II. třídy dle velikosti:
 $R_3H + (NH_3 +) > R_2H + > NO_2 > CN > COH > COR > SO_2CH_3 > SO_3R > SO_3H > COOH > COOR > CONH_2$

-I efekt - substituent vytahuje elektronovou hustotu z jádra.

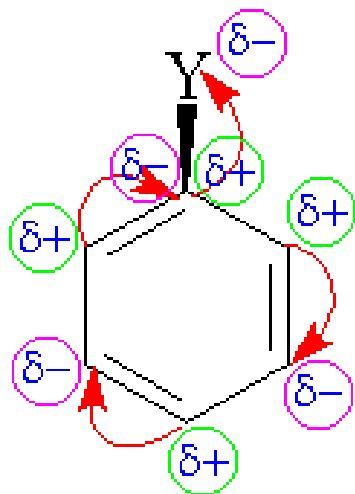
Příklady: [fenylamonium](#), [trialkylfenylamonium](#), [dialkylfenylsulfonium](#)

-M efekt - na atom substituentu vázajícího se na jádro je napojen další atom (zpravidla kyslík) s větší elektronegativitou a napojením přes násobnou vazbu. Vazba π se přenáší k sousednímu atomu a odčerpává tak elektronovou hustotu z atomu vázaného na jádro. Ten si tuto ztrátu "kompenzuje" přitahováním elektronové hustoty z jádra. Příklady: [nitrobenzen](#), [benzonitril](#), [benzaldehyd](#), [benzensulfonová kyselina](#), [kyselina benzoová](#), [kyselina benzoová](#), [benzamid](#)

žředění elektronů v polohách o- a p-, tyto polohy odpuzují elektrofilní činidlo, proto se váže do polohy m-, další substituce probíhá obtížněji než u benzenu (méně záporných nábojů)

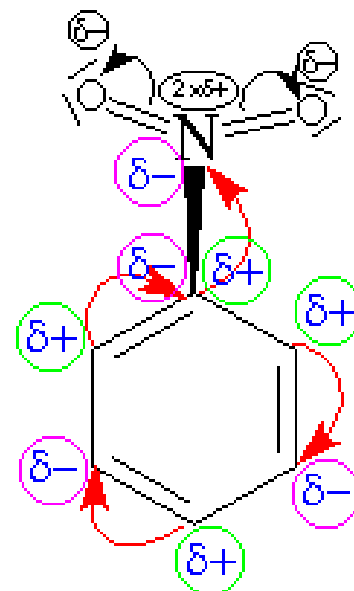
Substituenty II. třídy - obecně

-I efekt

Substituent přitahuje k sobě elektrony z jádra a ***snižuje tak elektronovou hustotu jádra jako celku***

Substituenty II. třídy - nitrobenzen

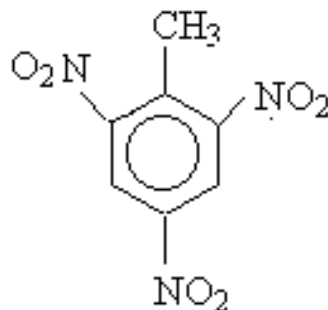
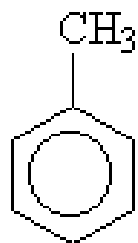
-M efekt

(záporný mezomerní
neboli konjugační -K) ***efekt***.

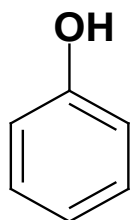
Substituent přitahuje k sobě elektrony z jádra a ***snižuje tak elektronovou hustotu jádra jako celku***

Areny

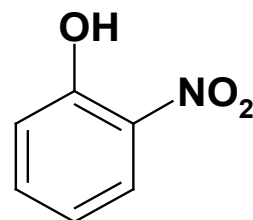
Substituenty I. třídy

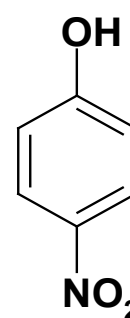
2,4,6-trinitrotoluen (TNT)

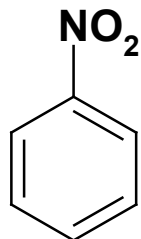
20% HNO_3

+

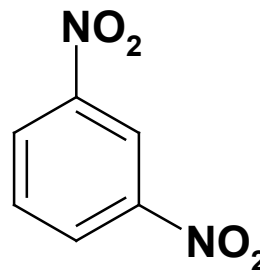

Substituenty II. třídy

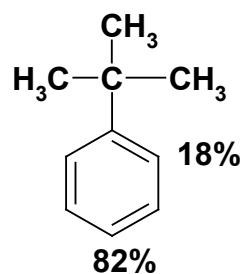
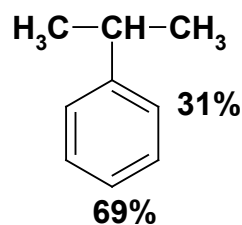
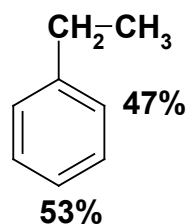
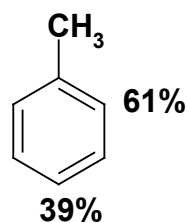

dým. HNO_3 , konc. H_2SO_4

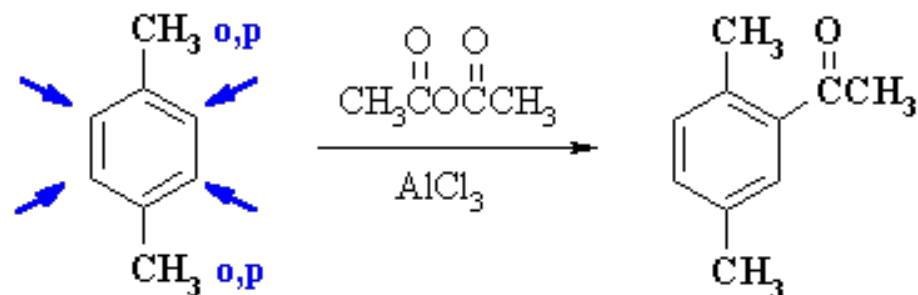
90°C

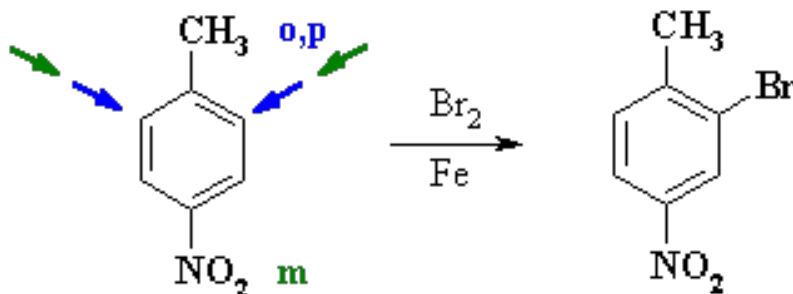
Areny

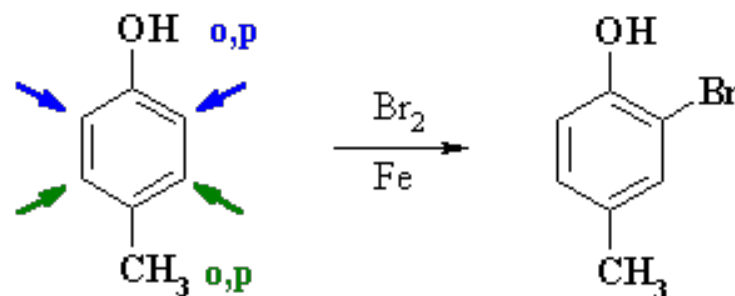
all positions equal

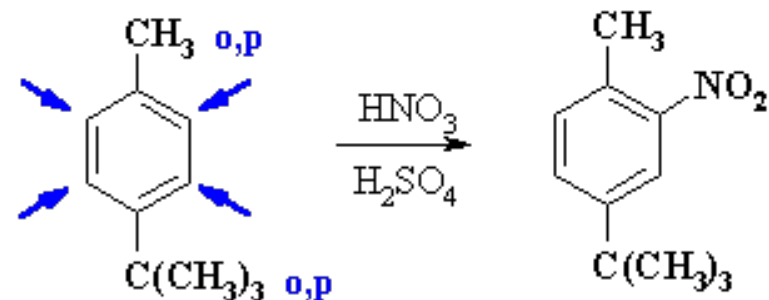
substituents reinforce each other

strongest activator controls

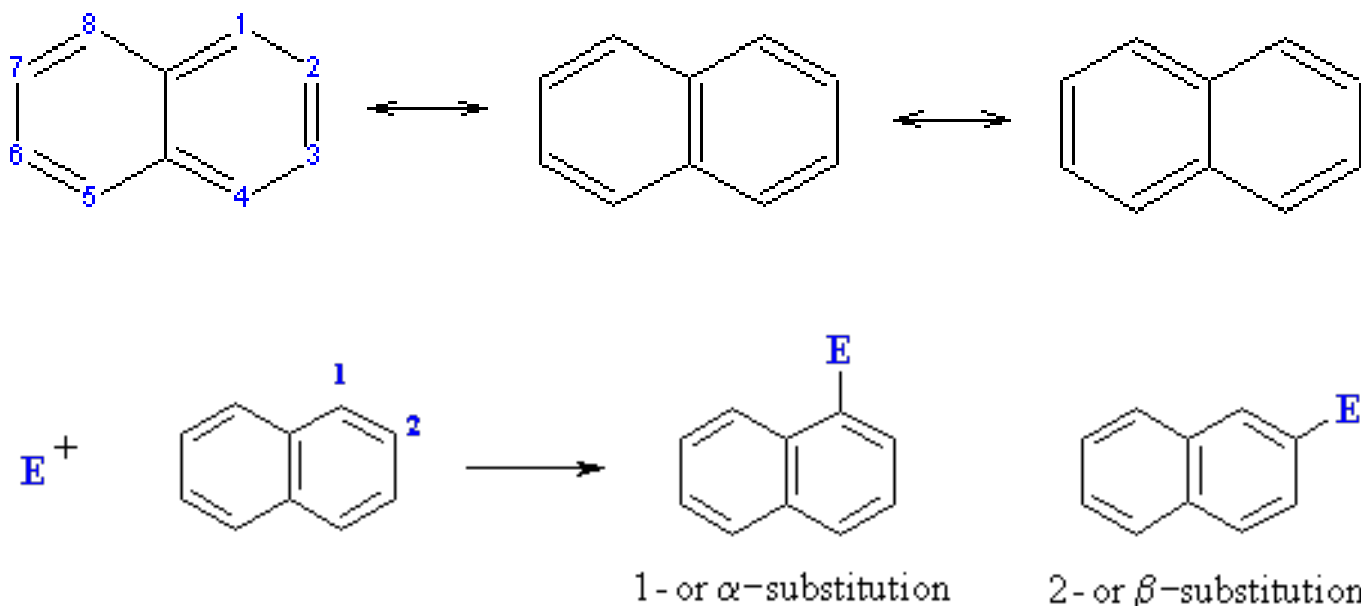

activating effects similar, but steric effects favour ortho to the smaller methyl group

Areny - naftalen

Naftalen má tři rezonanční struktury a dva druhy rovnocenných vodíků. Typ *alfa* se nachází v polohách 1, 4, 5 a 8, typ *beta* v polohách 2, 3, 6 a 7. Na rozdíl od benzenu nejsou vazby mezi jednotlivými uhlíky stejně dlouhé. Vazba mezi C1–C2, C3–C4, C5–C6 a C7–C8 měří 1,36 Å, vazby mezi ostatními uhlíky jsou dlouhé 1,42 Å.

